

REGIONAL ECONOMY

Глобальні трансформації та структурні пріоритети розвитку економіки агросфери України

Павлик Володимир Петрович¹

¹кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник
відділу моделювання та прогнозування економічного розвитку;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»; Україна

Анотація. Викладено методологічні положення щодо глобальних трансформацій економіки агросфери, встановлення її структурних пріоритетів. Розвинуто теорію системного управління. Удосконалено синтез макроекономічних показників розвитку агросфери України на основі розробленої інформатизаційної матриці.

Ключові слова: макроекономіка, управління, агросфера.

Вступ. Нові методологічні положення в глобалізації економіки агросфери зв'язані із використанням єдиних для усіх країн світу принципів обґрунтування кінцевих результатів виробництва й реалізації її продукції. Підґрунтям у ньому є інноваційні методи у прийнятті управлінських рішень на основі удосконалення планування, контролю, організації та регулювання господарської діяльності в агросфері. Досягти ефективності в ній можливо при певній відповідності структури управління і його мети. Оскільки, саме структура викликає у науковців складність передбачати взаємозв'язок між макроекономічними показниками розвитку агросфери, то це дало підставу зосередити на цьому їх увагу. Основними структурними елементами системи управління вважаємо виробництво аграрної продукції, її ринок, інформацію про нього і саму агросферу як об'єкт дослідження. Глобальні трансформації в управлінні агросферою будуть відбуватися на основі удосконалення планування, контролю, організації та регулювання виробництва, ринку, інформації, агросфери виходячи із встановлення до них вимог та визначення відповідних критеріїв ефективності. З точки зору того, що будь-яка система управління повинна мати умову рівноваги – здатності повертатися після дії на неї відповідних чинників у певний стан, то в даному випадку

REGIONAL ECONOMY

доцільним в системі управління агросферою є забезпечення її економічної рівноваги, тобто при такій умові, яка дасть змогу здійснити розв'язання цієї системи. Зазначимо, що коли система немає розв'язання – економічна її рівновага відсутня. При цьому існує інший стан макроекономічного розвитку агросфери, якому відповідають дисбаланси, диспропорції, причиною яких є невизначеність, випадковість та необґрунтованість управлінських рішень у визначенні чинників, які приймаються для дії в зазначеній системі. По суті існує відсутність взаємодії відповідних чинників та цілеспрямована їх дія у досягненні кінцевого результату господарювання агросфери. З огляду на це, маємо дві задачі: перша – забезпечення вимог економічної рівноваги, задача балансу системи управління агросферою, та друга – формування критеріїв ефективності, задача розподілу ресурсів системи управління агросферою. Розв'язання другої задачі в цілому обумовлюватиметься постановкою першої задачі, оскільки друга задача залежить від першої. Таким чином, пропонуються нові методологічні положення, які ґрунтуються на цілосному баченні процесів виробництва й реалізації продукції агросфери, взаємозв'язку макроекономічних показників, чинників, які їх характеризують та досягнення ефективного кінцевого результату її господарювання від передбачення цілеспрямованої їх дії в системі управління агросферою.

Аналіз джерел та напрям розв'язання проблеми. Зосередження науковцями на якомусь одному структурному елементі системи управління агросферою не дає змогу встановити сукупність взаємодіючих та взаємозалежних макроекономічних показників її розвитку. Як правило ними виділяються виробництво і окремо ринок, і не згадується об'єкт дослідження – агросфера, для якої характерно взаємодія виробництва продукції із її ринком. Про роль інформації як зворотного зв'язку між агросферою і її виробництвом у публікаціях науковців не вказується. Це дає підставу стверджувати, що менеджмент – управління і маркетинг – ринок, а разом маркетинговий менеджмент – ринкове управління, реклама як інформаційне просування продукції на ринку зовсім не відповідають основним принципам побудови системи управління об'єкта, що досліджується, оскільки її структурні елементи не взаємодіють один з одним, не передбачається аналіз їх динаміки, математичне відображення відповідних закономірностей, тенденцій розвитку. Тому управлінські рішення на основі існуючих методологічних положень будуть неефективними. Головним, на що не звертається увага науковців

REGIONAL ECONOMY

є виділення об'єкта дослідження як цілісного елемента системи управління ним, розгляд складових процесів, які у ньому відбуваються виробництво й реалізація продукції, їх зв'язок за допомогою відповідної інформації. Враховуючи вище викладене, обґрунтуємо напрям розв'язання проблеми – ефективність системи управління агросферою в контексті глобальних трансформацій її економіки та відповідних структурних пріоритетів. Для цього скористаємося основним інституційним принципом – результат на виході системи управління об'єкта, що досліджується, завжди обумовлюється її входом, тому змінюючи вхід будемо одержувати характерний для нього вихід, а оскільки важливим є вихід, то задаючи його будемо формувати вхід. Безумовно, що вхід і вихід – макроекономічні показники, які характеризують структурні елементи системи управління об'єкта, що досліджується будуть відрізнятися своєю формалізацією – співвідношенням, але це вказуватиме лише на їх роль та значення у побудові зазначеної системи управління. Таким чином, на що привернемо увагу науковців, це порядок побудови системи управління агросферою, послідовність, з якою прийматимуться управлінські рішення та те, що буде визначати їх ефективність. Оскільки, розв'язання будь-якої системи, зокрема системи управління агросферою передбачає використання матриць, то в її основу повинна становити інформаційна матриця – зведена у вигляді таблиці, в якій відображаються лінійні рівняння, що вказують на залежність між вихідними й вхідними макроекономічними показниками елементів системи управління агросферою. Послідовність управлінських рішень визначатиметься виходячи із задіяних земельних, трудових, фінансових ресурсів у виробництво продукції агросфери, а їх ефективність – на скільки ці ресурси відповідають витратам при певному рівню попиту й пропозиції продукції агросфери, на основі виявлення перевитрат.

Дискусії. У природі процеси пов'язані із життєдіяльністю людини, відбуваються хаотично, мають випадковий характер, привести їх у певний порядок на користь людині, може тільки сама людина, власним розумом, спрямовуючи їх у належне, бажане русло, напрям. Часом, недостатні тлумачення в термінології з теорії системного управління та практичному її використанні створюють дискусії у науковців щодо таких термінів: закриті – ізольовані, відкриті системи, невидима рука ринку – процес саморегуляції, регуляція і протилежна їй дерегуляція, централізація та децентралізація, відповідно управління зверху у низ або знизу вгору, викликають теоретичну

REGIONAL ECONOMY

незрозумілість, оскільки вказують на протилежність тої чи іншої дії людини, органів державної влади в управлінні об'єктом, що досліджується. Справа у тому, що закони управління будь-якого об'єкта визначають стан до дії людини, органів державної влади на нього та після, цей стан може бути наслідком хаотичної або цілеспрямованої дії. Вважаємо, що зазначені терміни є неточними, а отже, не відображатимуть суть управління, побудовану на його основі систему макроекономічного регулювання показників розвитку агросфери в різних країнах світу. Суть управління полягає у тому, щоб поступово від планування, контролю, організації господарювання перейти до його регулювання, у цьому проявляється єдиний науковий, методологічний підхід для усіх країн світу, який визначатиме ефективність функціонування агросфери у них. Враховуючи вищевикладене доцільно в теорії системного управління замість термінів закриті – ізольовані, відкриті системи використовувати замкнуті та розімкнуті системи регулювання відповідних макроекономічних показників об'єкта, що досліджується. З точки зору цього регулювання – розімкнутих систем у природі не існує, оскільки в дослідженні різноманітних процесів має бути як правило зворотний зв'язок. Замість термінів саморегуляції, регуляція і протилежна їй дерегуляція, централізація та децентралізація, доцільно використовувати пряме і зворотне управління. Оскільки управління як правило здійснюється у зворотньому напрямі, від кінцевого результату господарювання, то переважно буде здійснюватися зворотне управління. Таким чином, викладено теоретичні положення, які мають практичне спрямування, більш точніше розкривають суть системного управління, а також вказують на їх вирішальне значення у формалізації системи управління агросферою в контексті глобальних трансформацій її економіки та встановленні структурних пріоритетів у ній.

Методи. На відміну від аналізу відокремлених об'єктів дослідження в інформаційній теорії, в теорії системного управління використовується їх синтез – взаємозв'язок. В обох теоріях важливе значення має інформація про ці об'єкти. Однак, якщо в аналізі їх використовуються якісні методи, то в синтезі – кількісні методи. Безумовно, якісні методи також як і кількісні можуть бути на основі математичних формул, проте між ними завжди буде різниця, яка вказуватиме на відсутність або наявності взаємозв'язку макроекономічних показників об'єктів, що досліджуються. Частини одого цілого можна досліджувати відокремлено, разом з тим, щоб зрозуміти їх роль

REGIONAL ECONOMY

і значення у цьому цілому необхідно досліджувати взаємозв'язок цих частин тобто синтез. Там де є частини одного цілого, прийнято зазначати про наявність певної системи управління цими частинами, об'єктами дослідження. Отже, різниця у математичних формулах буде такою: при аналізі притаманним є відокремлені рівняння одної чи декількох змінних, а при синтезі – спостерігатиметься система взаємозв'язаних рівнянь переважно декількох змінних. Це вказує на те, що багатовимірні дослідження об'єктів, частин одного цілого – доцільно проводити на основі теорії системного управління, в якій передбачається використання системи взаємозв'язаних рівнянь. Слід зазначити, що приведення складових частин у цих рівняннях до спільного знаменника дає змогу по-новому оцінювати динаміку різноманітних процесів, у даному випадку процеси виробництва продукції агросфери, її реалізації на ринку, інформації про нього, самої агросфери. При цьому важливим є виділення часткового результату в цілому, це дасть змогу надавати пріоритети в структурі управління агросферою залежно від глобальних трансформацій його управлінських функцій: планування, контролю, організації та регулювання господарської діяльності в агросфері. Оскільки спостерігатиметься у різних країн світу відмінності в макроекономічному розвитку їх агросфери, то структурні пріоритети у них такі як планування агросфери, контроль інформації, організація виробництва та регулювання ринку будуть різні. Диферинціація макроекономічних показників розвитку агросфери для відповідних країн світу дає змогу виділити їх діапазон та на основі середніх значень встановити певні стандарти, характерні орієнтири господарювання в агросфері України. Таким чином, зазначені методи дослідження дають змогу розвинути теорію системного управління на основі удосконалення його управлінських функцій, за допомогою яких обґрунтовуються глобальні трансформації в управлінні економікою агросфери та встановлюються її структурні пріоритети.

Результати. До цього дня вважалося, що баланс складається із двох частин, між якими знаходиться знак рівності, який вказує на їх рівновагу. Проте, не враховувалося наявність ще третьої частини, яка відображає умову рівноваги. Так, на прикладі балансу між попитом і пропозицією є третя частина, яка враховує нереалізовану продукцію. Отже, замість рівності у балансі між попитом і пропозицією матимемо різницю пропозиції та обсягу нереалізованої продукції, ця різниця визначатиме попит. Це методологічне положення суттєво змінює уявлення про

REGIONAL ECONOMY

динамічні процеси виробництва й реалізації продукції залежно від ринку, його учасників – виробників та споживачів. Більше всього на практиці виникає дисбаланс із-за наявності нереалізованої продукції, яка не враховувалася і продовжується не враховуватися, про що свідчить аналіз валової внутрішньої продукції країни (ВВП), який вказує на виробництво її за рік. Разом з тим, не вся вироблена продукція реалізується на ринку, існує її частка, яка не реалізується, яку й досі не враховують. Це призводить до перебільшення результатів господарювання суб'єктів економіки країни, неправильному вимірюванню попиту продукції, що зводить в кінцевому рахунку все господарювання до неефективного їх функціонування, недостатньо обґрунтованих управлінських рішень, оскільки умови економічної рівноваги залишаються невизначеними. Більш того, важливим є встановлення умови економічної рівноваги для системи управління об'єктами господарської діяльності, якими є виробництво продукції, її ринок, інформація про нього, та власне сам об'єкт дослідження – сектор економіки країни. Слід враховувати при цьому, що будь-яка система формується на основі інформаційної матриці, в якій відображається система рівнянь з виділеними коефіцієнтами, розв'язання яких передбачається в кінцевому рахунку. Система рівнянь ґрунтується на додаванні параметрів матриці, навколо яких у вигляді добутку на них розглядаються відповідні коефіцієнти. Зазначимо, що параметри матриці визначаються виходячи із її структурної побудови. Так, по вертикалі розглядаються об'єкти господарювання сектора економіки країни, а по горизонталі управлінські функції: планування, контроль, організація та регулювання господарської діяльності. Якщо параметри об'єктів господарювання по вертикалі, характеризуються відношенням вихідних до вхідних відповідних макроекономічних показників, то параметри функцій відображають тільки вихідні показники – критерії оцінювання господарської діяльності зазначених об'єктів господарювання сектора економіки країни. Таким чином, параметри матриці утворюються на основі добутку параметрів об'єктів господарювання та відповідних параметрів їх управлінських функцій. В результаті отримується система рівнянь, яка дає змогу на основі визначеної умови економічної рівноваги встановити баланс в системі управління об'єктом господарювання певного сектора економіки країни як по вертикалі, так і по горизонталі. Як зазначалося вище, баланс на основі попиту і пропозиції продукції не враховує її нереалізовану частину, тому вираз:

REGIONAL ECONOMY

$Q_v = Q_p$; $Q_v - Q_p = 0$, який дорівнює нулю, не буде йому дорівнювати, а визначатиметься нереалізованою частиною продукції: $Q_v - Q_p = Y$, де Y – нереалізована продукція. Виходячи із різниці двох частин – першої, прийнятої за 100 одиниць й другої – за суму параметрів матриці як по вертикалі, так й по горизонталі її структурних компонентів, встановлюються умови економічної рівноваги, визначається та нереалізована частина в системі управління об'єктом господарювання певного сектора економіки країни, що й у наведеному вище виразі. Якщо до другої частини – суми параметрів матриці додати цю нереалізовану частину, то отримаємо 100 одиниць як по вертикалі, так й по горизонталі. Таким чином, на основі встановлення умови економічної рівноваги в системі управління об'єктом господарювання певного сектора економіки країни – визначається баланс всієї цієї системи. Процес встановлення економічної рівноваги зазначеної системи дає змогу корегувати параметри матриці, вихідні й вхідні макроекономічні показники об'єктів господарювання сектора економіки країни, досягти їх збалансованості внаслідок усунення дисбалансу, що забезпечує суттєве значення цього у обґрунтуванні ефективного функціонування відповідного сектора економіки країни, цілеспрямованих управлінських рішень.

Структура виробництва продукції агросфери обумовлюється її ринком. Пріоритети у виробництві надаються ті продукції, яка має доход від реалізації, такий, що забезпечує процес відтворення виробництва цієї продукції. Тому у встановленні структурних пріоритетів виробництва продукції агросфери необхідно мати орієнтир на довгострокову його перспективу, яку в багатьому визначатиме управління процесом виробництва й реалізації відповідної аграрної продукції. Оскільки перевагу в аналізі процесів господарювання на основі певної аграрної продукції мають кількісні методи оцінювання зміни числових значень характерних для неї макроекономічних показників, таких як доходи від її виробництва, реалізації, одержаний прибуток від процесу господарювання, повна собівартість виробництва й реалізації продукції, оплата праці та ціна площі землі в процесі господарювання, то доцільним вважаємо приведення зазначених показників у певну систему, що дасть змогу встановити між ними взаємозв'язок, за допомогою якого приймати ефективні управлінські рішення. Структурна побудова такої системи повинна відповідати конкретній меті, зокрема, це встановлення структурних пріоритетів у виробництві виділеної аграрної продукції залежно від

REGIONAL ECONOMY

глобальних трансформацій в управлінні процесом виробництва й реалізації цієї аграрної продукції. Формалізацію вказаної системи управління відображено схематично у вигляді таблиці, Павлик В.П. (2026). Організація міжнародного виробництва продукції в агросфері. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.2026.305>

У основній частині таблиці – заголовку, у її стовпчиках, по вертикалі – розглянуто структурні пріоритети, а у строках по горизонталі – глобальна трансформація управління у вигляді управлінських функцій : планування, контролю, організації та регулювання господарської діяльності. У розрізі структурних пріоритетів зазначено виробництво, ринок, інформація, агросфера. Для кожного вказаного структурного елемента розглянуто відповідний ресурс та виділена продукція для кожної розглянутої країни світу. Особливістю таблиці є те що у ній параметри – встановлені макроекономічні показники, що характеризують земельні, трудові, фінансові ресурси при розгляді для виділеної продукції не змішуються в одне ціле, а наведено відокремлено один від одного, те ж саме характерно і для виділеної продукції. При цьому використовується принцип сходинки, в якій пусті місця заповнюються нулями. Горизонтальними й вертикальними лініями вказано порядок заповнення параметрами інформатизаційної матриці – числовими значеннями макроекономічних показників, які в процесі розв’язання даної системи управління корегуються, змінюються до тих пір, поки не буде отримано результату її розв’язання. Отримання балансу між макроекономічними показниками об’єктів господарювання агросфери дає змогу передбачати зміни в задіяних земельних, трудових, фінансових ресурсах для відповідної продукції, що виробляється у тій чи іншій країні світу. Саме це створює передумови для встановлення структурних пріоритетів у її виробництві, ринку, інформації, агросфері залежно від глобальних трансформацій в управлінських функціях : планування, контролю, організації та регулювання господарської діяльності у вказаних елементах – структурних пріоритетах. Надання переваг – пріоритетів у елементах структури системи управління агросферою будь-то планування виробництва, контроль інформації, організація ринку, регулювання агросфери, буде визначатиметься рівнем, значно більшою величиною макроекономічних показників, що характеризують ту чи іншу аграрну продукцію, порівнюючи її між собою. Вище викладене дає змогу провести аналіз стану виробництва аграрної продукції не тільки у короткостроковому, а й у довгостроковому періоді, визначити основні тенденції,

REGIONAL ECONOMY

закономірності під час господарювання, встановити перспективи у виробництві продукції, її ринку, інформації як важливого елемента просування продукції від виробника до споживача та агросфери, в основі якої є певна структура виробництва й реалізації її продукції. Зазначимо, що важливого значення набуватиме моделювання та прогнозування макроекономічного розвитку виробництва, ринку, інформації та агросфери виходячи із нових можливостей у стандартизації, ідентифікації та інтерпретації, в яких розкриватиметься попит та пропозиція аграрної продукції, частка її нереалізації на ринку, зменшення якої стає запорукою – умовою низьких перевитрат земельних, трудових, фінансових ресурсів та головним чинником ефективного господарювання, інноваційних управлінських рішень.

Висновки. Прийнявши основні інституційні принципи, закони в системному управлінні агросферою, такі як дослідження процесів виробництва й реалізації продукції від загального до часткового, виділення окремих частин, об'єктів дослідження у одному цілому, з якого вони утворюються, визначення часткового результату – у загальному результаті дало змогу встановити структурні пріоритети в економіці агросфери, зокрема це планування агросфери, контроль інформації, організація виробництва продукції агросфери та регулювання її ринку, це створює умови для впровадження інновацій в агросферу України, забезпечити таким чином ефективне її функціонування.

Подальший макроекономічний розвиток агросфери України визначатиме системне управління нею, зосереджене на процесах систематизації, інформатизації, ідентифікації та інтерпретації виробництва й реалізації аграрної продукції, головним у них будуть вимоги до структури виробництва продукції агросфери, відповідність її критеріям ефективності, запровадження інновацій у вигляді нових методів щодо прийняття управлінських рішень в господарюванні агросфери.